

UVOD

Kazalo

Napaka! Zaznamek ni definiran.

Kazalo	2
Zgodovina	2
Zgodovinska obdobja	3
Zgodovinski viri	5
Arheologija	6
Pisava	7
Podlage za pisanje	8
Rokopisi in kodeksi	9
Tiskana knjiga	10
Prva bivališča	11
Gradbeništvo v času prvih civilizacij	12
Gradbeništvo v času starih Grkov in Rimljanov	13
Gradbeništvo v srednjem veku	14
Gradovi, vasi in mesta	14
Cerkve in samostani	15
Gradbeništvo pred 200 leti	16
Sodobno gradbeništvo	17
Prve iznajdbe	18
Iznajdbe v starem veku	19
Iznajdbe v srednjem, novem veku in moderni dobi	20
Umetnost prvih kultur	21
Verovanje prvih kultur	22
Znanost prvih kultur	23
Človeške skupnosti skozi zgodovino	24
Oblikovanje elit	25
Družina skozi zgodovino	26
Otroštvo skozi zgodovino	27
Kulturna dediščina	28

Zgodovina

1. Zgodovina je znanost, ki preučuje preteklost človeštva. Znanstveniki, ki preučujejo zgodovino, so zgodovinarji. Zgodovinska dejstva ugotavljajo tako, da odkrivajo, raziskujejo, preučujejo in presojujejo zgodovinske vire.
2. Zgodovinarji raziskujejo politično, kulturno in gospodarsko preteklost. Naloga zgodovinarja je, da piše objektivno. Tako kot je bilo. Vendar so zgodovinarji dostikrat pod vplivom oblasti in ustrezno prikrojijo resnico za obvladovanje množic.
3. O bistvenih spoznanjih zgodovinske znanosti se v osnovni šoli učimo pri pouku zgodovine. Zgodovina nas lahko uči za življenje, če se le hočemo kaj naučiti iz njenih spoznanj. Tisti, ki se ne učijo iz zgodovine, so obsojeni, da bodo zgodovino ponavljali in s tem tudi napake prednikov.

Zgodovinska obdobja

1. Evropsko zgodovino delimo na naslednja obdobja: prazgodovina, stari vek, srednji vek, novi vek in moderna doba.
2. **Prazgodovina** je trajala okoli 3,5 milijona let. V četrtem tisočletju pred Kristusom se je začel **stari vek** in trajal približno do konca 5 stoletja. **Srednji vek** je trajal od konca 5. do konca 15. stoletja. Novi vek je trajal od začetka 16. do konca 19. stoletja. **Moderna doba** se je začela z 20. stoletjem.

Štetje let:

1. V Evropi štejemo leta od Kristusovega rojstva, ker je evropska zgodovina in kultura vezana na krščanstvo. Muslimani štejejo leta od romanja preroka Mohameda iz Meke v Medino (leta 622 po Kristusu).

Pred Kristusom (pr. Kr.)

po Kristusu (po Kr.)

9 8 7 6 5 4 3 2 1 → 0 → 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

2. Za določanje časa v letu uporabljamo koledar, ki so ga izdelali že v obdobju zgodnjih civilizacij na podlagi sprememb letnih časov in astronomskih opazovanj. Ker se astronomsko leto ni ujemalo s koledarskim, je prihajalo sčasoma do napak.
3. Prvi je dal prenoviti koledar rimski državnik Julij Cezar v 1. stoletju pred Kristusom. 365 dnevom v letu so vsako 4 leto dodali še en dan. Ponovno je dal prenoviti koledar papež Gregor XIII v 16. stoletju. Ta koledar uporabljamo še danes
4. Poleg let so pogosto v uporabi druge časovne enote kot tisočletje, stoletje, desetletje. Za približno določanje imamo izraze: začetek, sredi, konec, v prvi polovici, v drugi polovici.
5. Stoletja, tisočletja, desetletja štejemo vedno od 1. Zato prištejemo stoticam eno, kadar hočemo neko letnico umestiti v določeno stoletje. Na primer: letnica 1378 (**trinajst sto** osemisedemdeset) je umeščena v 14. stoletje ($13 + 1 = 14$). Vsako stoletje tako dobi ime po zadnji letnici.

Trajanje stoletij po evropskem štetju let:

- 1. stoletje po Kr. 1 – 100
- 2. stoletje po Kr. 101 - 200
- 3. stoletje po Kr. 201 – 300
- 4. stoletje po Kr. 301 – 400
- 10. stoletje po Kr. 901 - 1000
- 11. stoletje po Kr. 1001 – 1100
- 12. stoletje po Kr. 1101 - 1200
- 20. stoletje po Kr. 1901 - 2000
- 21. stoletje po Kr. 2001 - 2100

- 1. stoletje pr. Kr. 100 – 1 pr. Kr.
- 2. stoletje pr. Kr. 200 – 101 pr. Kr.
- 3. stoletje pr. Kr. 300 – 201 pr. Kr.

Vaje v datiranju (določanju časa)

Zapiši, od kdaj do kdaj je trajalo:

- 5. stoletje po Kr.:
- 6. stoletje po Kr.:
- 7. stoletje po Kr.:
- 8. stoletje po Kr.:
- 15. stoletje po Kr.:
- 16. stoletje po Kr.:
- 18. stoletje po Kr.:
- 4. stoletje pr.Kr.:
- 6. stoletje pr.Kr.:
- 9. stoletje pr.Kr.:

Zapiši, v katero stoletje sodi letnica

- 78 po Kr.:
- 215 po Kr.:
- 622 po Kr.:
- 1011 po Kr.:
- 1325 po Kr.:
- 1573 po Kr.:
- 1914 po Kr.:
- 2011 po Kr.:
- 322 pr.Kr.
- 533 pr.Kr.

Zgodovinski viri

1. Zgodovinski viri so ostanki iz preteklosti, ki nam omogočajo raziskovanje zgodovine. Delimo jih na: materialne, pisne, ustne in avdio-vizualne.
  - Primeri materialnih virov: orodje, orožje, obleka, posoda, nakit, bivališča
  - Primeri pisnih virov: pisma, knjige, napisi, listine
  - Primeri ustnih virov: ljudske pesmi, pripovedke, pripovedi
  - Primeri avdio-vizualnih virov: filmi, kasete, plošče
2. Zgodovinske vire moramo vedno kritično presojeti in preveriti njihovo verodostojnost in starost. To naredimo z ustreznimi metodami in postopki, kjer poleg zgodovinarjev delajo tudi drugi znanstveniki in strokovnjaki. Mnogi viri so namreč ponaredki.
3. Vire hranijo ustrezne ustanove: muzeji (materialne in pisne vire), arhivi (pisne in avdio-vizualne), knjižnice (pisne in avdio-vizualne), galerije (likovna dela), lahko se nahajajo tudi v naravi ali na terenu (na primer stavbe).
4. Zgodovinske vire je potrebno ohraniti – konzervirati. Če je potrebno jih tudi obnovijo – restavrirajo. To počnejo usposobljeni strokovnjaki - restavratorji v posebnih ustanovah ali pa v muzejih in arhivih.

Arheologija

1. Arheologija je veda, ki raziskuje, odkopava in proučuje materialne vire. Arheologi odkrivajo materialne vire z načrtnim izkopavanjem ali po naključnih najdbah. Pred načrtnim izkopavanjem dobro preučijo druge vire in teren.
2. Arheologi najdišča ustrezno zavarujejo, jih fotografirajo in narišejo načrt najdišča. Materialne ostanke izkopavajo z ustreznim orodjem in tehnikami, da ne uničijo izkopanin.
3. Veliko arheoloških najdišč je tudi pod vodo (reke, jezera, morje). Ta najdišča raziskujejo podvodni arheologi, ki morajo biti obenem dobri potapljači. Ti arheologi uporabljajo drugačno orodje in tehnike »izkopa«. Najdišča zavarujejo in označijo s posebnimi mrežami.
4. Pri naključnih arheoloških najdbah ob gradnji cest in stavb so graditelji dolžni obvestiti arheologe in prekiniti z delom. Šele ko arheologi zaključijo z izkopavanji, se lahko nadaljuje z gradnjo.

Pisava

1. Ljudje so se najprej sporazumevali s kretnjami, govorico telesa in glasovi, nato so razvili govor in ustno prenašali informacije. S pojavom državne uprave so se pojavile potrebe po zapisu informacij.
2. Pred okoli 5000 leti so Sumerci v Mezopotamiji zapisali prve informacije in izumili pisavo. Imenujemo jo slikovna pisava ali podobopis. V tej pisavi je vsak predmet ali pojem upodobljen kot znak ali slika. Iz podobopisa se je razvila zlogovna pisava.
3. Feničani na vzhodni obali Sredozemlja so iz zlogovne pisave razvili črkopis, ki je imel znake za soglasnike. Grki so dodali še znake za samoglasnike in nastala je abeceda. Rimljani so to abecedo nekoliko spremenili in dodali nekaj znakov. To pisavo uporabljamo v zahodni civilizaciji še danes.
4. Poleg omenjenih so ljudje izumili še mnogo drugih oblik pisave (kitajske in japonske pismenke, arabska pisava, cirilica, egipčanski hieroglifi, linerarna A in linearna B pisava s Krete) Nekaterih pisav učenjakom še ni uspelo razvozlati.

Podlage za pisanje

1. Pisarji so kot podlage za pisanje najprej uporabljali material, ki so ga dobili v okolju in mu prilagodili pisala. V Mezopotamiji so za podlago uporabljali **glino**, v katero so z lesenim klinom vtisnili znake. Tako pisavo imenujemo klinopis.
2. Egipčanski pisarji so uporabljali kot podlago vlakna rastline **papirus**, ki raste ob bregovih Nila. Pisali so s čopiči ali peresom iz trstike, črnilo so naredili iz saj in rastlinskih barvil. Zapise so hranili v obliki svitkov.
3. Grki in Rimljani so za splošno rabo pisali na lesene ploščice ali **povoščene tablice**. Za svečane napise so v starem veku na spomenikih, grobnicah, svetiščih uporabljali kot podlago za pisanje **kamen**. Znake so vklesali z bronastimi ali železnimi dleti.
4. V srednjeveški Evropi so pisali z gosjimi peresi na **pergament**. To je po posebnem postopku strojena koža (običajno kozja). Ime je dobila po mestu Pergamon v današnji Turčiji. Kitajci so kot podlago za pisanje uporabljali **bambus** in **svilo**. Pred okoli 2000 leti so izumili **papir**. V Evropi so začeli izdelovati papir v 12. stoletju.

Rokopisi in kodeksi

1. V starem in srednjem veku so pisarji pisali ročno, zato taka dela imenujemo rokopisi. Pisarjevo delo je bilo vedno zelo cenjeno. Bili so pravi mojstri svojega poklica in mnogi rokopisi so prave umetnine.
2. Za prepisovanje besedil so porabili mnogo časa. Črke so zelo natančno in umetelno zapisovali in besedila dopolnili s slikarijami in okrašenimi začetnicami. Taka besedila so pisali menihi v srednjeveških samostanih.
3. Pisave so se tekom zgodovine spreminjale in dobivale različna imena (gotica, karolina). Rokopisi so bili lahko pisani samo z velikimi črkami, z malimi črkami ali kombinirano. Pisava je bila lahko svečana ali preprosta.
4. Besedila so bila v starem veku največkrat zapisana na svitke iz papirusa. V srednjem veku so pisali na pergament. Posamezne liste so zložili enega na drugega in jih vezali v usnjene platnice. Tako je nastal kodeks – ročno pisan predhodnik knjige.

Tiskana knjiga

1. Tehniko tiskanja so izumili na Kitajskem. Tiskali so s pomočjo lesenih šablon, ki so jih premazali s črnilom. Ta tehnika je prišla v Evropo ob posredovanju Arabcev.
2. Tiskanje s premičnimi kovinskimi črkami je izumil nemški zlatar Johannes Gutenberg sredi 15. stoletja. Ulil je črke iz svinca, jih sestavil v okvir in odtisnil besedilo na papir s pomočjo stiskalnice. Tudi stiskalnico je izdelal sam.
3. Liste je nato zvezal v knjigo. Prva tiskana knjiga je bila Biblija. Tisk se je nato hitro širil po stari celini. Knjige so postale cenejše in dostopne vsem. S tiskano knjigo so se širile informacije, ideje, pismenost in znanje.
4. Prvi slovenski tiskani knjigi sta bili Katekizem in Abecednik, ki ju je napisal Primož Trubar. Izšli sta leta 1550. V drugi polovici 16. stoletja je bil natisnjen tudi Dalmatinov slovenski prevod Biblije in mnoga druga dela protestantov.

Prva bivališča

1. Prazgodovinski lovci in nabiralci so si običajno poiskali bivališča, ki so jih našli v naravi: drevesne krošnje, skalni previsi, jame. Kasneje so si gradili šotore: začasna bivališča iz vej, ki so jih prekrili s kožami ali priročnim materialom.
2. Prva stalna bivališča so nastala, ko se je začel človek preživljati s poljedelstvom. Obdelava polj je prisilila ljudi, da so si zgradili hiše iz lesa, kamna, slame, blata, trstja. Tako so nastale prve vasi in mesta.
3. Velik napredek v gradbeništvu je pomenila uporaba surove opeke. To je bila na soncu sušena ilovica. Ko so tako opeko žgali v peči, so dobili odličen gradbeni material, ki ga uporabljamo še danes.
4. Hiše preprostih ljudstev so imele en prostor, v katerem je bila tudi živina. Kurili so na odprtem ognjišču brez dimnika. Tla so bila iz steptane ilovice. Edina odprtina v hiši so bila vrata. Razvitejše kulture so gradile hiše z več prostori.

Gradbeništvo v času prvih civilizacij

1. Nastanek mest je povezan z delitvijo dela in organizacijo držav, ki so jih poselili uradniki, obrtniki in trgovci. Mesta so postala tudi upravna središča dežel ali držav.
2. Tudi v mestih so gradili hiše iz priročnih materialov. Največkrat je bila to sušena opeka, les in trstje. Hiše bogatejših meščanov so bile iz žgane opeke. Te so bile opremljene tudi z vodovodom in stranišči.
3. Hiše revnih slojev so bile majhne in zgrajene tesno druga ob drugi. Ulice so bile ozke. Kanalizacija je bila speljana ob cesti. Hiše bogatejšega sloja so imele več prostorov. Tam so bile tudi ulice širše. Mesto so obdali z obzidjem in obrambnim jarkom, da so se lažje branili pred napadalci.
4. V starem veku so gradili tudi veličastne stavbe. To so bila svetišča, piramide, palače, grobnice. Te stavbe so bile zgrajene največkrat iz kamna, zato so se mnoge ohranile do danes. Prava čudesa gradnje so piramide, ki so jih gradile kulture v Afriki, Aziji in Ameriki.

Gradbeništvo v času starih Grkov in Rimljanov

1. Stari Grki so osnovali veliko število manjših držav, imenovanih polis. Središče vsake polis je bilo mesto. V vsakem mestu so na vzpetini zgradili utrdbo, imenovano akropola in gledališče na pobočju.
2. V sklopu akropole so bila zgrajena tudi svetišča. Akropola je bila zgrajena iz kamna, svetišča pa bogato okrašena s kipi, reliefi in poslikavo. Okoli osrednje stavbe svetišča so postavili stebre, ki so imeli značilne oblike stebela in glave.
3. Hiše Grkov so bile skromne, zgrajene iz opek, ometane in pobeljene. Ostrešja so bila lesena in prekrita s strešniki. Tla so bila iz steptane ilovice ali desk. Ženski prostori so bili ločeni od moških. Večje hiše so imele osrednje dvorišče.
4. Rimljani so bili veliki mojstri gradbeništva. Učili so se od Grkov in Etruščanov, izumili so cement, znali so graditi oboke in loke ter gradili trdne stavbe, ki še danes stojijo povsod po ozemlju nekdanje države.
5. Gradbene mojstrovine Rimljanov so: ceste, akvadukti - vodovodi, kanalizacije, terme - kopališča, amfiteatri – arene, templji - svetišča, slavloloki, prave atrijske vile z notranjim dvoriščem in centralno kurjavo, palače.

Gradbeništvo v srednjem veku

Gradovi, vasi in mesta

1. **Gradovi** so bili bivališča plemstva in utrjene obrambne postojanke. Poleg plemičev so tam bivali tudi vojaki in služabniki. Zgrajeni so bili iz debelih kamnitih zidov. Največkrat so bili postavljeni na težko dostopnih vzpetinah, v ravninah pa so jih obdali z vodnim jarkom.
2. V zgodnjem srednjem veku so imeli obliko utrjenega stolpa. Kasneje so jih razširili in so obsegali gosposko poslopje, gospodarska poslopja, stanovanja za ostale prebivalce gradu, kapelo. Vse pa je bilo obdano z obrambnim zidom.
3. **Koče v vaseh** so bile bivališča kmetov, ki so bili podložni plemičem. Zgrajene so bile iz lesa, ilovice in slame. Dolgo časa so imele en sam prostor, v katerem so bile tudi domače živali.
4. **Hiše** meščanov v **srednjeveških mestih** so bile grajene iz kamna in lesa, krite s slamo, stisnjene druga ob drugo v ozke ulice. Osrednji del mesta je bil mestni trg, kjer sta bili cerkev in mestna hiša. Obdana so bila z obzidjem in obrambnim jarkom.
5. Higienске razmere v srednjeveških mestih so bile slabe, zato so izbruhnile nalezljive bolezni. Vodovoda in kanalizacije niso poznali, odpadke in odplake so odmetavali v obcestne jarke, stranišča so bila na štrbunk. Zaradi slamnatih streh so pogosto izbruhnili požari.

Cerkve in samostani

1. Že v antiki – starem veku se je krščanstvo razširilo po Sredozemlju, v srednjem veku pa po vsej Evropi. Značilno za novo vero je bilo, da so se verniki zbirali k skupni molitvi in pri obredu čaščenja boga.
2. Zato so začeli graditi skupne prostore za molitev in obrede, imenovane cerkev. Vzor za velike cerkve so našli v rimski javni stavbi **baziliki**. Iz antike se je ohranilo malo cerkva. V glavnem so jih kasneje prezidali ali pa so ohranjene le v temeljih.
3. Notranji cerkveni prostor je sestavljen iz ene ali več ladij za vernike, ki so med seboj ločene s stebri. Velike cerkve imajo tudi prečne ladje, da tako oblikujejo križ v tlorisu. Na vzhodni strani cerkve je oltarni del, kjer poteka obred.
4. Zunanjščino cerkve oblikuje poudarjen in okrašen vhodni del ali fasada, en ali dva zvonika. Nekatere cerkve imajo tudi kupolo, ki se vzpenja nad stavbo. Zunanost oltarnega dela ima običajno polkrožni zaključek – apsido.
5. Samostani so zgradbe, v katerih živijo redovniki - menihi ali nune. Samostani so bili v srednjem veku zasnovani kot prave trdnjave z obzidjem, obrambnimi stolpi in jarkom. Znotraj obzidja so bile celice za menihe, cerkev, jedilnica, kuhinja in gospodarska poslopja.

Gradbeništvo pred 200 leti

1. Zaradi močnega strelnega orožja (topov) so mestna obzidja izgubila pomen. Obzidja so zato porušili, mnoga so propadla sama. Mesta so se začela širiti izven obzidja zaradi množičnega priseljevanja ljudi, ki so iskali delo v tovarnah.
2. Na obrobjih mest so rasle tovarne in stanovanjska poslopja za delavce. Mesta so se širila hitro, brez načrtov, prometnih povezav in urejene kanalizacije. V središčih mest so gradili upravne stavbe, banke in trgovine.
3. Delavci so živeli v posebnih delavskih četrtih, brez kanalizacije in tekoče vode, ulice niso bile tlakovane. Bivali so v majhnih, vlažnih in mrzlih stanovanjih. Dostikrat je številčna družina živela v eni sami sobi. Stranišče je bilo skupno za celo etažo. Kopalnic ni bilo.
4. Bogati meščani in srednji sloj je živel v posebnih sooseskah, s tlakovanimi cestami, urejeno kanalizacijo in vodovodom. Bivali so v lepo urejenih stanovanjskih hišah. Najbogatejši meščani so živeli v velikih, razkošnih vilah.

Sodobno gradbeništvo

1. Zaradi spremenjenega načina življenja vse več ljudi živi v mestih. Tam vedno bolj primanjkuje prostora, zato gradijo v mestih vse višje stavbe – nebotičnike. Njihova višina že presega 500 m.
2. To so zelo zahtevne gradnje in zanje so morali izumiti mnogo novih materialov, strojev, orodij in postopkov. Novi materiali v gradbeništvu so železo, železobeton, umetne snovi, steklo, mavčne plošče, kamena volna, steklena volna, fasadni ometi, stiropor, itd.
3. V gradbeništvu uporabljajo velikanska dvigala in žerjave, tovornjake, mešalce. Mnoge elemente izdelajo v tovarnah in jih potem sestavijo na gradbišču. Pri gradnji morajo upoštevati veliko proti potresno varnost, udare orkanskega vetra.
4. Mnoge sodobne gradnje so povezane z gradnjo cestnih in železniških prometnih povezav. Posebej zahtevna je gradnja predorov, viaduktov in mostov. Zelo zahtevne gradnje so jezovi za elektrarne. Sodobna gradnja je sicer hitra in učinkovita a uničuje okolje in ustvarja brezosebne objekte.

Prve iznajdbe

1. Izum ali iznajdba je orodje, naprava, stroj ali postopek na tehničnem področju, ki je na novo odkrit. Danes izumitelji svoje izume in intelektualno lastnino zavarujejo s posebnimi listinami - patenti. Dovoljenje za uporabo patenta imenujemo licenca.
2. Prvi človekov izum je bil »pestnjak« – kamnito, večnamensko orodje, ki je prevladovalo v starejši kameni dobi . Človek ga je izdelal iz kamna s tehniko tolčenja. Pri tem so nastala tudi kamnita rezila, ki jih je uporabil za rezanje.
3. Velik pomen pri razvoju človeka je bila uporaba ognja. Ogenj je človek najprej »vzel« iz narave in ga ohranjal na ognjišču, kjer se je grel in si pripravljaj hrano (pred okoli 500 000 leti). Potem je izdelal napravo za netenje ognja s trenjem (pred okoli 10 000 leti) .
4. Kasneje je »pestnjak« nasadil na toporišče in dobil orodje z vzvodom - sekiro ali pa sulico. Izumi so se začeli množiti šele v pozni starejši kameni dobi. Takrat so izumili lok in puščico (pred okoli 15 000 leti), iglo, trnek, harpuno.
5. Ko se je začel človek v mlajši kameni dobi ukvarjati s poljedelstvom, je kamnita orodja zgladil in jih prilagodil novi dejavnosti. Izumili so nova orodja: motiko, ralo, srp, lončeno posodo, tkanine, statve.

Iznajdbe v starem veku

1. Najpomembnejši izum starega veka in eden najpomembnejših tehničnih izumov sploh je prav gotovo kolo. Izumili so ga v Mezopotamiji (današnji Irak) pred okoli 7000 leti.
2. Kolo je pomenilo preobrat v prometu in tehniki. Brez njega si ne moremo zamisliti prometnih sredstev, strojev in naprav. Kolo namreč prenaša in omogoča gibanje.
3. Kolo so ljudje skozi zgodovino stalno izboljševali. Najprej je bila to samo okrogla plošča, pritrjena na os. Potem so izdelali kolo z obodom, naperami in pestom. Lesene dele so ojačili s kovino, uporabili kolo pri izdelavi voza, kočije, lončarskega vretena, škripca.
4. Zelo razvito gradbeno in vojaško tehniko so imeli Rimljani. Pri gradnji so uporabljali škripec in žerjav. Za potrebe vojske so izdelovali katapulte, baliste (velik samostrel), oblegovalne ovne. Poznali so ročne in vodne mline.

Iznajdbe v srednjem, novem veku in moderni dobi

1. Edini pogonski stroj, ki so ga uporabljali v srednjem veku, je bilo vodno kolo. Pa še tega so izumili v starem veku. Uporabljali so ga za pogon mlinskih koles. Kasneje so z njim gnali tudi papirne mline, žage, kovaška kladiva, predilne in tkalske stroje.
2. Prvi veliki preobrat v na področju pogonskih strojev je pomenil izum parnega stroja v 18. stoletju. Stroj so izkoristili za pogon obdelovalnih in predelovalnih strojev in začeli z industrijsko proizvodnjo.
3. Parni stroj so uporabili tudi za pogon prometnih sredstev in tako v 19. stoletju izumili lokomotivo in parnik. V tem stoletju so začeli načrtno uvajati nove postopke in izboljšave za povečanje industrijske proizvodnje.
4. Inženirji in tehniki so izumili nove obdelovalne in kmetijske stroje, komunikacijske naprave (telegraf, telefon), elektromotor, motor z notranjim zgorevanjem, avtomobil. Novi pogonski stroji so rabili nove vire energije in začeli so izkoriščati premog, nafto in električno energijo. Vse to pa je poleg napredka prineslo tudi onesnaževanje.
5. V moderni dobi se število inovacij in izumov povečuje z veliko hitrostjo. Letalo, radio, televizija, film, računalnik, mobilni telefon, internet, tiskalnik, navigacijske naprave so samo majhen delček nešteti izumov naše dobe.

Umetnost prvih kultur

1. Vladajoči razred (plemstvo z vladarjem na čelu) v nastalih državah je zelo obogatel. Zato so si pripadniki te elite gradili palače in grobnice, ki so jih bogato opremili tudi s slikarijami, reliefi in kipi. Pri obrtnikih so naročali izdelavo dragocenega nakita in okrasja.
2. Za potrebe religije (vere) so gradili svetišča – templje. Tam so bivali svečeniki, ki so ravno tako pripadali zgornjemu razredu. Templje so okrasili s freskami, reliefi, kipi in svetimi besedili.
3. Največ umetnin zgodnjih kultur se je ohranilo v Egiptu, Mezopotamiji, Indiji, na Kitajskem, v Mehiki, Peruju. Za vsako kulturo je značilen in prepoznaven slog oblikovanja. Slike in kipi so v glavnem povezani z religijo, obrtniški izdelki pa s predmeti za vsakdanjo rabo.
4. Največ umetnin je ohranjenih v obstojnih materialih kot so kamen, bron, zlato, srebro, žgana glina, porcelan, steklo, drago in poldrago kamenje. V Egiptu so se ohranile tudi slike na svež omet – freske.

Verovanje prvih kultur

1. Z nastankom držav so se pojavile tudi nove religije, ki so delovale v službi vladajočega razreda. Vladarje so častili kot božje namestnike ali kot polbogove. S pomočjo religije so oblastniki obvladovali preproste množice in jih ustrahovali.
2. V večini zgodnjih kultur so verovali v veliko bogov in boginj. Vsak bog je bil zadolžen za določeno področje. Kakor v človeški družbi, je obstajal še vrhovni bog kot nekakšen vladar. Vero v več bogov označujemo kot mnogoboštvo ali politeizem.
3. Na območju današnje države Izrael pa se je razvila vera v enega boga ali monoteizem. Tam so napisali Sveto pismo (Biblijo) stare zaveze. Ta sveta knjiga je postala temelj judovski in krščanski veri. Tudi islam priznava mnoge zamisli in preroke stare zaveze.
4. Bogove so častili in jim darovali svečeniki, ki so prebivali v templjih. Vanje preprosti ljudje niso smeli. Verske slovesnosti so spremljali na prostem. Svečeniki so bili zelo učeni in vplivni. Upravljali so z obsežnimi posestmi in razpolagali z velikim bogastvom.

Znanost prvih kultur

1. Začetki znanosti sovpadajo z nastankom prvih držav v starem veku. Njihov razvoj je bil povezan z organizacijo in vodenjem države, uprave, vojske, gradbenih del.
2. Najpomembnejše znanosti so bile medicina, astronomija in matematika. Te znanosti so bile razvite v vseh kulturah starega sveta: v Egiptu, Mezopotamiji, Na Kitajskem, v Indiji, Južni Ameriki, močno so napredovale v stari Grčiji in Rimu.
3. Matematične postopke, ki jih uporabljamo še danes, so razvijali ob delu na terenu, ob gradnjah in izdelavi naprav. Medicina se je razvijala ob mumificiranju in zdravljenju vojaških poškodb. Zdravniki so zdravili zlome šivali rane, bolezni so zdravili z zelišči. Astronomija se je razvijala v zvezi z vero in verskimi obredi. Poznali ozvezdja, planete in gibanja nebesnih teles.

Človeške skupnosti skozi zgodovino

Praskupnost

1. Človek je družbeno bitje. Vedno se je družil v skupine, da je lažje preživel. V starejši kameni dobi so bili ljudje med seboj enakopravni, lastnina je bila skupna. Iz svoje sredine so izbrali starešino ali poglavarja. Tako družbo imenujemo tudi **praskupnost**.
2. Delo so si delili po spolu. Moški so hodili na lov, ženske so nabirale plodove, vzdrževale ogenj, pazile na otroke.

Rodovno plemenska družbena ureditev

3. Posamezne skupine so si v mlajši kameni in bronasti dobi prisvojile ozemlje za obdelavo polj. Tako skupino imenujemo rod. Sestavljalo ga je več družin, ki so bile sorodno povezane. Več rodov se je povezalo v pleme. To je **rodovno - plemenska družbena ureditev**.
4. Znotraj takih skupin so si posamezniki prisvojili več zemlje in dobrin med vojaškimi spopadi in osvajanji, zato je prišlo do razslojevanja družbe na bogatejše in revnejše. Posamezniki so se začeli ukvarjati z obrtjo ali trgovino in prišlo je do nove delitve dela.

Oblikovanje elit

Ob nastanku držav v starem veku so se v vsaki družbi izoblikovale elite. Zanje je značilno, da so si prisvojile večino bogastva dežele, oblast in upravljanje. Skozi zgodovino so se spreminjala samo imena elit: aristokrati, patriciji, plemiči, kapitalisti. Preprosti ljudje: kmetje, obrtniki, delavci in mali trgovci so z davki in delom v vsakem obdobju omogočili lagodno življenje teh elit.

Sužnjelastniška družbena ureditev ali sužnjelastništvo.

1. V starem veku so za predstavniki elite poleg preprostih svobodnih ljudi delali še sužnji, ki so bili nesvobodni in lastnina gospodarjev iz elite. Največkrat so v sužnje spremenili poražence v vojnah. Tako družbo imenujemo tudi **sužnjelastništvo.**

Fevdalna družbena ureditev ali fevdalizem.

2. V srednjem veku so bili predstavniki elite plemiči in duhovščina. Srednjeveška elita je oblikovala poseben medsebojni odnos, ki je temeljil na fevdu (fevd je podelitev zemlje v zameno za vojaško službo). Od tod ime **fevdalna družbena ureditev.** Večino prebivalstva so tvorili kmetje, ki so bili v glavnem nesvobodni in podložni svojemu zemljiškemu gospodu - plemiču.

Kapitalistična družbena ureditev ali kapitalizem.

3. V novem veku so elita postali **kapitalisti** (lastniki premoženja v obliki manufaktur, tovarn, bank, premoženja). Preprosti ljudje so postali **delavci**, ki še danes za plačo delajo za kapitalista. Kapitalisti so si sčasoma prisvojili večino narodnega bogastva in oblast. Ta ureditev obstaja še danes.

Družina skozi zgodovino

1. Družina je bila osnovna celica družbe skozi celotno zgodovino. Do moderne dobe je bila to velika družina, ki so jo sestavljali starši, otroci, stari starši, neporočeni strici, tete ter sužnji ali pa hlapci in dekle. Glava družine je bil oče - gospodar, ki je odločal o vsem in so ga morali vsi brezpogojno ubogati. V moderni prevladuje mala družina (oba starša ali eden in otroci)
2. Do moderne dobe je ženska igrala podrejeno vlogo. O njenem življenju je najprej odločal oče, ki ji je tudi izbral moža, potem pa mož. Poglavitna naloga žene je bila materinstvo in skrb za gospodinjstvo. Dedovanje je šlo po moški liniji.
3. Evropske ženske so se začele boriti za enakopravnost z moškimi na prelomu v moderno dobo konec 19.stoletja. Po dolgem prizadevanju so si izborile volilno pravico in enakopravnost. Posebej jim je to uspelo po prvi in drugi svetovni vojni, ko so morale opravljati mnoga dela namesto moških, ki so bili na bojiščih.
4. Razlike med bogatimi in revnimi družinami so bile velike. Člani revnih družin so morali garati na polju ali v delavnici od jutra do večera ob skromni in preprosti hrani, bogati so uživali življenje, se udeleževali zabav in prireditev ter delovali v političnem življenju.

Otroštvo skozi zgodovino

1. V preteklosti je bilo otroštvo zelo kratko in časa za igro je bilo malo. Otroci so se igrali skupinske otroške igre ali z igračami, ki so bile v glavnem narejene doma. Otroci iz bogatih družin so živeli ločeno od revnih in se igrali s kupljenimi igračami.
2. Veliko otrok je umrlo pri porodu, mnogi niso dočakali zrelosti zaradi bolezni. V stari Grčiji in Rimu so hodili v šolo dečki. Naučili so se pisati in računati. Deklice so se učile gospodinjstva doma. Poročile so se pri 12 do 15 letih, dečki malo kasneje.
3. V srednjem veku se je vsak otrok pripravljajal na delo staršev, ki je bilo stanu primerno. Plemiški fantje so se pripravljajali na vojaški poklic, kmečki otroci so se učili kmetovanja, meščanski obrti ali trgovine. Redki so hodili v zasebne šole. Pismenih je bilo malo.
4. Obvezno osnovno šolanje so uvedli pred 250 leti. Otroci so se naučili brati, pisati in računati. Razredi so bili veliki in glavno vzgojno sredstvo je bila palica. V srednje in visoke šole so hodili le otroci premožnih staršev.

Kulturna dediščina

1. Dediščina je vse materialno in duhovno bogastvo, ki so nam ga zapustili naši predniki. Ločimo naravno in kulturno dediščino. Naravna dediščina je ohranjeno naravno okolje s svojimi posebnostmi. Kulturno dediščino pa so ustvarili naši predniki.
2. Posebno pomembne naravne posebnosti so razglašene za naravne spomenike, kulturni dosežki pa za kulturne spomenike. Kultura je vse materialno in duhovno, kar je ustvaril človek s svojo ustvarjalnostjo.
3. Kulturno dediščino tako delimo na snovno (materialno) in nematerialno (nesnovno). Materialna kulturna dediščina so predmeti (stavbe, orodja, stroji, naprave). Med nesnovno (nematerialno) kulturno dediščino prištevamo ljudske pesmi, pripovedke, plese, glasbo, šege in navade, rokodelska znanja, pripravo hrane ....
4. Posebej pomembna je kulturna dediščina likovnega obzorja (arhitektura, kiparstvo in slikarstvo) in dediščina rokodelskega ustvarjanja. Rokodelci s svojimi rokami in s pomočjo orodij izdelujejo lepe in uporabne izdelke. Taki izdelki nastajajo v domači in umetni obrti.
5. Kulturno dediščino raziskujejo etnologi, zanjo pa moramo skrbeti vsi. Državna ustanova, ki je zadolžena za kulturno dediščino, je Zavod za varstvo kulturne dediščine, na svetovnem nivoju pa UNESCO.